

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ РУХ

Стаття присвячена участі М. Міхновського в українському військовому русі в 1917 р. та його ролі у створенні української національної армії. Особлива увага звернена на його погляди щодо подальшого військового будівництва в Україні. Показано ставлення лідерів Центральної Ради до його діяльності.

Ключові слова: армія, українізація, Центральна Рада, Український військовий клуб ім. П. Полуботка, М. Міхновський, самостійники.

Постановка проблеми та її актуальність. Дослідження військової діяльності відомого політичного діяча М. Міхновського має важливе значення для розуміння українського військового руху, що розгорнувся в армії в 1917 р. Перебування на території України багатомільйонної російської армії, в якій значну частину солдатів становили українці, сприяло створенню тут своєрідного каталізатора українського національно-визвольного руху. Це в подальшому активно вплинуло на хід національного державного будівництва.

Вивчення ролі М. Міхновського в цих умовах має важливе значення для розуміння процесів, що охопили Україну в даний період.

Аналіз попередніх досліджень. До військової діяльності М. Міхновського в 1917 р. зверталися багато українських істориків: П. Мірчук, Р. Млиновецький, Ф. Турченко, В. Солдатенко, В. Голубко та ін. Незважаючи на підвищену увагу дослідників до розробки цієї проблеми, ще залишаються не в повній мірі вивченими певні аспекти. Так, аналіз ролі самостійників у військовому будівництві в Україні в 1917 р. жоден із сучасних істориків не проводив. Але, характеризуючи військову діяльність Міхновського після Лютневої революції, доведеться висвітлити й участь

Зінкевич Роман Дмитрович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України та етнокомунікації Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів.

© Зінкевич Р.Д., 2015

у військовому будівництві самостійників і, таким чином, певною мірою компенсувати цю досить істотну прогалину в українській історіографії.

Мета та завдання дослідження. Дана стаття має на меті розкрити на основі аналізу як опублікованих праць, так і архівних матеріалів, діяльність М. Міхновського в армії, його погляди на військове будівництво, ставлення до нього лідерів Центральної Ради, особливості військового будівництва в даний період.

Виклад основного матеріалу. Лютневу революцію 1917 р. Микола Міхновський зустрів у Києві. Відомий український політичний діяч, самостійник, адвокат за фахом, він відстоював ідею незалежної самостійної України. Закликаний до війська, М.І. Міхновський був прикомандирований до Київського окружного військового суду у чині підпоручника. Він раніше за інших зрозумів необхідність створення національних військових сил, спираючись на які, можна було б відстояти незалежність України [1, с. 345].

М. Міхновському стала в нагоді служба в армії і зв'язки, які йому вдалося зав'язати з військовими в 1914–1917 рр. 6 березня він скликав перше українське підготовче віче Київського гарнізону, в якому взяли участь 211 осіб, воно ухвалило розпочати творення регулярної національної армії. Для поширення агітації було надруковано 30 тис. примірників його резолюції, маючи на меті розповсюдити її серед солдатів-українців [2, с. 61].

9 березня 1917 р. з ініціативи поручника М. Міхновського було скликано перші збори українських старшин і солдатів Київського гарнізону. Збори постановили направити Тимчасовому уряду звернення, яке вимагало автономії України і признати за собою право називатися Тимчасовою Українською військовою радою до створення постійної верховної військової установи [3, с. 359]. Також звернулись з вимогою визнання за ними права іменуватися «Організаційним комітетом для формування Українського війська». «Організаційний комітет» мав виконувати свої функції аж до того часу, поки не буде створено постійну установу для формування Української армії [4, с. 59]. Тимчасова Українська військова рада підтримала Тимчасовий уряд, але зажадала від нього «вчинити для

України ще до скликання Установчих зборів такий самий правний акт, який уже видано для Фінляндії і потвердить за українським народом усі права і вільності, яких він має право домагатися» [5, с. 48–49; 6, № 1]. В ухвалі ради йшлося також про те, що кожен українець-воjak повинен пам'ятати, що остаточна мета війни – «зібрати до купи всі землі українські, усі гілки українського люду в Росії, Австрії, Угорщині, з'єднаний, суцільний український народ увести у спілку вільних народів вільної Росії», не забувати, «що він є членом української національної армії, що ця армія є під проводом верховного головнокомандуючого, призначеного Тимчасовим урядом і увіходить у склад усієї російської армії». Далі в резолюції висловлювалося побажання, щоб у полках, де солдати-українці становлять більшість, було негайно в офіційному порядку заведено вживання української мови, такі частини поповнювались українцями та командний склад у них призначався з українців [5, с. 48–49]. Також на зборах за пропозицією М. Міхновського були висунуті такі вимоги: негайне формування українського полку; делегування зі свого складу представників до Центральної Ради; розгортання енергійної пропаганди українського військового руху серед солдатів фронту і тилу; підготовка до скликання Всеукраїнського військового з'їзду, який би визначив основні засади побудови Української Армії [5, с. 58].

16 березня у приміщенні Київського комерційного інституту в Києві було скликано нараду українців-воjakів київської залози. Головою наради був полковник Павло Волошин – начальник штабу запасної бригади, секретарем наради – поручник М. Міхновський. На цій нараді було вирішено створити в Києві українську військову організацію – Український військовий клуб імені гетьмана П. Полуботка, що мав зайнятися ідеологічною частиною організації національного українського руху в російській армії [6, № 1]. Головою Клубу обрано М. Міхновського.

Там же було обрано Український Військовий Організаційний Комітет для творення українських військових частин. До його складу увійшов і М. Міхновський. Головним завданням Товариства визначалось «згуртування всіх воjakів-українців до негайної організації національної армії, яко

могутньої своєї мілітарної сили, без якої не можна й помислити про здобуття повної волі України» [7, 19 марта]. Через день другі збори Товариства затвердили статут цієї військової організації, головним завданням якого було визнано згуртування всіх воїнів-українців під гаслом «Федеративної Росії – автономної України», як це пропагували і лідери Української Центральної Ради. Очолила Товариство обрана Рада з 24 членів і 12 кандидатів на чолі з М.І. Міхновським, який розробив Статут Товариства [8, 28 березня] і протягом тижня його зареєстрував. У Статуті сказано, що головна мета Товариства – «згуртування і стоваришування в одній сім'ї усіх вояків, лікарів і військових урядовців української народності...» [10, 28 березня]. Цей Організаційний Комітет властиво став першою центральною організацією для ведення українізації у війську [11]. Рада клубу закликала українських солдатів та офіцерів фронту об'єднатися і боротися за автономну Україну у федеративній демократичній Росії [10, 9 квітня]. Того ж дня за ініціативи Військового клубу вулицями Києва вперше промарширувало два батальйони солдатів-українців під національними прапорами [12, с. 36]. Вже 25 березня Український військовий клуб імені П. Полуботка нараховував в Києві більше 5000 організованих членів товариства [13, 4 квітня]. Головним ідейним натхненником і організатором Товариства був М.І. Міхновський.

З 6 по 8 квітня в Києві проходив Всеукраїнський національний конгрес. Чимало військовослужбовців було делеговано на нього. Від імені конгресу УЦР вислала до російського військового міністра, що якраз перебував у Києві, делегацію для обговорення питання про українізацію військ. До складу делегації включили двох радикал-демократів – Д. Дорошенка і С. Ерастова, а також М. Міхновського – найавторитетнішого на той час у військах українського політичного діяча [14, с. 94–95]. Але переговори не дали бажаних результатів. Російський військовий міністр, який дозволив формування польської дивізії, що стояла в районі Білої Церкви, сприяв створенню чеських і латиських національних з'єднань – відмовив у цьому українцям. Після розмов, щоправда, було обіцяно зробити виняток для двох бригад [7, № 3]. Двічі

на представницькому зібранні слово мав М. Міхновський. Перший раз він поінформував присутніх про те, що військовий міністр О. Гучков погодився на формування двох українських піхотних бригад, потім говорив про першочерговість таких завдань: а) згуртування солдатів; б) утворення власного війська [15, с. 54, 57]. Конгрес санкціонував Центральну Раду як Крайову Раду і провів перевибори Президії Центральної Ради. Членом Центральної Ради від військового Товариства ім. П. Полуботка став М. Міхновський [16, ч. 164, с. 531].

Таким чином, у перші місяці після Лютневої революції прагнення українських діячів майже усіх партій обмежувалися автономією України у федеративній російській державі. Про самостійність, про творення незалежної держави мріяли тільки одиниці. Федералістська концепція Центральної Ради сама по собі заперечувала доцільність національної армії. В такій ситуації український рух в армії з самого початку потрапив під вплив ідеологів самостійницького напрямку. Найбільшими прихильниками створення самостійної Української держави були військові діячі і організації, що виступали за негайне формування регулярної національної армії. Самостійники були зорієнтовані на активну роботу у військах. Натхненником цього військового руху став М. Міхновський. На жаль, український національний рух на момент краху російського самодержавства у своїй масі ще не доріс до усвідомлення необхідності творення української держави, щоб цілком сприйняти ідеї самостійників.

Найактивнішу діяльність серед українських партій в армії проводили угруповання самостійницького напрямку. Курс на організацію української армії був офіційною лінією Української народної партії. Уже в першому документі УНП 1917 р. – Універсалі від 21 березня 1917 р. – міститься заклик: «...Негайно утворювати українські легіони по всій Україні» [7, 12 апреля; 17, 28 марта]. Самостійники були зорієнтовані на активну роботу у військах. Міхновський виявився в її епіцентрі. Він разом зі своїми прихильниками і однодумцями виступили за негайне формування національної регулярної армії.

Уже в цей період відчувається неприязнь між такими відомими українськими політиками М. Грушевським та М. Міхновським. М. Грушевський розумів, що Військовий клуб ім. гетьмана П. Полуботка потенційно міг стати конкурентом Центральної Раді в боротьбі за впливи серед солдатів-українців, які становили значний відсоток населення України, так як йшла війна і значна частина українців була мобілізована. Вірогідність конкуренції – і організаційної, і ідеологічної – посилювалася тим, що Клуб виник як ідея М. Міхновського. М. Грушевський не поділяв поглядів М. Міхновського, і, як можна зрозуміти, сама постать лідера українських самостійників була йому антипатичною. Голова Центральної Ради побоювався прямолінійних дій із його боку, якихось самочинних акцій («свого роду військового перевороту») [18, с. 110], які межували з провокацією і могли бути, на думку М. Грушевського, придушені російською владою «прямо з садистичною жорстокістю і при сій нагоді були б роздавлені початки національної організації». Ці побоювання «змусили наших товаришів з Ц. ради пильно слідити за його (М. Міхновського. – Р.З.) діяльністю і старатись протиставляти впливам і зв'язкам впливи Ц. ради» [18, с. 110].

Військовий клуб ім. гетьмана П. Полуботка і Організаційний комітет, ідейним натхненником яких виступав М. Міхновський, незважаючи на свою малочисельність, завдяки цілеспрямованій і наполегливій праці поступово почали опановувати стихію українського військового руху: створювали в частинах фронту і тилу філії Військового клубу, брали активну участь у створенні військових рад, у проведенні віч, маніфестацій на підтримку Української Армії.

З появою українських військових організацій – Організаційного комітету і Клубу ім. гетьмана П. Полуботка – національний військовий рух в армії із стихійного помалу почав набирати організаційних форм. Принцип українізації армії, тобто виділення солдатів української національності в окремі частини, підтримували всі без винятку українські партії. Проте кожна з них вкладала в нього свій зміст. Якщо прихильники М. Міхновського вбачали в українізації початок творення національної армії, то більшість національних партій Центральної Ради обмежували його культурницькими рамками.

У середині березня Організаційний комітет представив штабові Київського військового округу проект створення українського полку з усіх родів зброї. Чисельно загін мав становити 5 600 багнетів та поділятися на 32 курені, два козацькі кінні полки і дві кінні батареї у складі трьох саперних рот. [19, ф. 2003, оп. 2, спр. 1034, арк. 9]. Полк мав називатися Першим козацьким ім. гетьмана Б. Хмельницького.

Початок створення українського полку виявився для командування зовсім несподіваним. 18 квітня Клуб ім. П. Полуботка організував в передмісті Києва Святошино військово-свято «білої квітки». Тут зібралось біля 10 000 солдатів-українців Київського гарнізону [20, с. 13]. Звідси, за наказом М. Міхновського і інших членів клубу, солдати пішли до будинку Київської Ради робітничих і солдатських депутатів. Невідомо, чи під тиском прибувши солдатів, чи М. Міхновського, командуючий округом генерал М. Ходорович згодився з ідеєю формування українських національних частин. У відповідь Київська Рада, яка складалася з шовіністично налаштованих есерів і меншовиків, звинуватила Ходоровича у братанні з українськими «бунтівниками». Після цього, М. Міхновський вирішив діяти ще енергійніше. Він умовив солдатів Київського етапного пункту, які поверталися на фронт, виїхати туди лише при умові, що з них буде сформований окремий український полк. Це дало негайно ефект. Зібравшись на мітингу 3 000 солдатів заявили, що підуть на фронт тільки як окрема українська частина – козацький полк ім. гетьмана Б. Хмельницького [19, ф. 2067, оп. 1, спр. 3794, арк. 20]. В подальшому до полку вписалось 3 574 вояків [20, с. 16].

Упродовж кількох днів полк набрав чіткої структури: його склали чотири батальйони по чотири піших роти (сотні), кулеметна команда, гарматна, кінна та інженерно-саперна роти. Обрано командирів всіх підрозділів. Передбачалося полк розгорнути у пішу дивізію [21, с. 40].

Якщо в цілому дивитися на розгортання українського військового руху в даний період, то Д. Дорошенко досить точно окреслив дві лінії у ставленні українського громадянства до військового питання: «Один, репрезентований від початку товариством імені П. Полуботка з М. Міхновським на чолі, який стояв за творення української регулярної армії як основи майбутньої самостійної України; другий – табір

української революційної демократії, що її речником виступив В. Винниченко... вважав формування регулярної української армії за річ непотрібну і небезпечну, який дивився на український рух серед війська як на засіб «поглиблення революції в масах» і хотів використати його лише для скріплення авторитету Ц.Р. перед революційною демократією все-російською та Тимчасовим Урядом» [22, с. 352].

Таким чином, український рух у військах, який значною мірою виник стихійно, набув невдовзі широкого розмаху і відзначався революційністю і твердістю у відстоюванні національних інтересів України під проводом перших українських військових організацій. За визначенням П. Христюка, «справа українізації війська була одною з тих справ, які найбільше дратували і пануючу демократію і Временне правительство, викликаючи перед їхні очі примару сепаратизму і розвалу Росії» [23, с. 48]. Лідери ж УЦР на першому етапі недооцінювали значення цього руху, проводячи досить обережну політику щодо Тимчасового уряду і Верховного командування. Це яскраво показав Перший Український військовий з'їзд.

Як зазначив у своїй статті й В. Прихода, «Ініціатори з'їзду – поруч. Міхновський, сотн. Павелко та інші представники Полуботківського товариства – вважали єдиним і певним шляхом до відбудови української державності – шлях негайного утворення могутньої власної армії. Співчуття у тогочасних політичних діячів вони не мали, а тому сподівались найти його на військовому з'їзді. Але їх сподівання не здійснились» [24, с. 112–113].

На відміну від провідників Центральної Ради, котрі розглядали скликання військового з'їзду як засіб опанування стихії через нав'язування їм ідеї автономії України у складі Росії, прихильники М. Міхновського навпаки – дивилися на з'їзд як на засіб, що дасть простір стихії українського військового руху. На одному із засідань Організаційного комітету, що передував відкриттю з'їзду, обговорювалося питання тактики дій, яку мали зайняти його члени під час роботи форуму. Головне завдання з'їзду, доводив у своєму виступі М. Міхновський, полягало в тому, щоб створити якийсь авторитетний орган, котрий дасть змогу проводити формування українських частин, не звертаючись за дозволом до Петрограда. Він передбачав, що на з'їзді боротимуться

дві течії: самостійницька, тобто державницька, і демократична, носіями якої виступала більшість соціалістичних партій, що входили до Центральної Ради. Створення національної армії для М. Міхновського та його прихильників не було самоцільлю, а одним з найважливіших засобів, без якого неможливе відновлення незалежності України. Згідно із задумом М. Міхновського, Українська Армія мала бути регулярна, а створювати її треба методом «доконаних фактів», які вже себе на практиці виправдали при організації полку ім. Б. Хмельницького [12, с. 50].

На пост голови з'їзду було висунуто дві кандидатури: М. Міхновського як представника Клубу ім. гетьмана П. Полуботка та київських військових організацій, наголошуючи, що він «має величезні заслуги у справі організації українських військових частин і започаткування українського військового руху, зокрема, дуже багато працював над скликанням цього з'їзду» [7, 19 мая] та С. Петлюру, якого висунув член УСДРП В. Винниченко, що прибув на з'їзд як делегат від солдатів-українців Західного фронту. Міхновський серед військових явно перемагав, і тільки нав'язлива демагогічна промова Винниченка змінила ситуацію. Винниченко не посоромився вставити проти Міхновського аргументи найдешевшого ґатунку: він «не є з простих людей», він «пан», він «має маєток, є дідичем і хоче старі порядки, панщину» [25, с. 110]. На вояцьку масу, привезену на з'їзд просто з окопів, така аргументація мала вплив. І все ж самостійницькі настрої були настільки сильними, що обрати С. Петлюру головою з'їзду не вдалось. Дискусія над питанням вибору голови з'їзду набирала все більш пристрасного характеру. В результаті запропонованого компромісу вирішено було не обирати голови з'їзду, а обрати збірну президію, з котрої на кожне засідання вибирати окремого голову [7, 19 мая]. Хоча протягом з'їзду між самостійниками і соціалістами відбувалася гостра боротьба, з'їзд у цілому пройшов за сценарієм останніх. Не в останню чергу тому, що найактивнішу роль у ньому відіграли В. Винниченко і М. Грушевський. Проводячи свою лінію, вони у боротьбі з Міхновським діяли так грубо й упереджено, що, за визнанням самого М. Грушевського, «навіть перегинали палку» [18, с. 134]. Сучасний дослідник Української революції В. Солдатенко

цілком справедливо зазначає, що М. Грушевським і В. Винниченком «було зроблено все, щоб дискредитувати ініціатора з'їзду і найбільш вірогідного його голову – М. Міхновського. В хід було пущено все, аж до фізичного відсторонення М. Грушевським Міхновського з трибуни у момент відкриття з'їзду, щоб провести у керівники солдатського форуму мало-відомого в той час у середовищі військових – С. Петлюру, що тільки-но повернувся до лав РСДРП» [26, с. 189–190].

6 травня на з'їзді головував М.І. Міхновський. Він, виступаючи на з'їзді, доводив необхідність створення власної національної армії, мотивуючи це тим, що «основою війни є вічний життєвий закон боротьби між націями. Бо є нації-пани і нації-раби» і для цього потрібна армія, щоб захистити «воскресіння рідної нероздільної України» [27, с. 31]. Щоб кожній поневоленій нації спокійно розв'язати соціальні проблеми, слід, перш за все, вирішити проблеми національні. У цьому контексті Міхновський поставив питання про соборну Україну як мету українців у війні. «У сю війну увійшли українці рабами. Але повинні вийти з неї вільними! Вільними вийдуть українці з цієї війни! Вільними і достойними великої будучини, яка належить нашому народові!... З цієї війни ми мусимо вийти, як вільний, суцільний народ. І вся прабатьківська земля наша повинна належать українському народові, щоб він був сам пан на своїй землі...». Посилаючись на пункти Вільсона про самовизначення націй, М. Міхновський закликав до незалежності України. «Міжнародне життя повинне бути побудоване на основі самовизначення націй», тому, «на нашу думку, держави повинні бути одноплемінними!» [28, с. 7–8]. Певною мірою М. Міхновському та його прихильникам вдалося вплинути на рішення з'їзду. Він постановив утворити при Центральній Раді Український військовий генеральний комітет, який мав займатися практичною роботою по творенню нових українських полків. Членами Українського військового генерального комітету було обрано 18 осіб, серед них і М. Міхновського [6, № 7]. Генеральний військовий комітет по суті став прообразом військового міністерства України.

Як ми бачимо, Військовий з'їзд був, мабуть, першим форумом, де відбулася відкрита боротьба між самостійниками і соціалістами. Хоч гострі дебати з приводу головування на з'їзді закінчилися компромісом, але вся його подальша

робота проходила під сильним впливом самостійницької течії. За даними дослідників цього питання, серед делегатів з'їзду близько 45 відсотків становили прихильники самостійників [12, с. 51]. Про позиції Петлюри і Міхновського ми можемо судити за їх виступами на з'їзді. Петлюра закликав далі бути в союзі з Росією і все робити, щоб її захистити і «щоб ніхто не наважився кинути докору національної виключності» [16, ч. 155, с. 387]. Міхновський же говорив, що соціальні проблеми можна розв'язати тільки по розв'язанню національних проблем, далі підкреслював: «Однак коли воювати, треба знати, за що воюємо. Сьогодні перед нами у всій величності засяяв ідеал волі рідного народу, ідеал воскресіння, одної великої нероздільної України від Дону по Сян» [16, ч. 156, с. 402]. Певною мірою М. Міхновському та його групі вдалося вплинути на рішення з'їзду. Він зажадав від Тимчасового уряду і Петроградської Ради негайного проголошення національно-територіальної автономії України, а також створення української національної армії. Необхідність формування національної армії він аргументував тим, що вона може припинити падіння дисципліни і дезертирства [12, с. 51]. «З'їзд, – говорилося у резолюції, – висловлює переконання, що під своїми національними прапорами, під проводом своїх рідних по крові й духу офіцерів, за свої народні українські ідеали солдати підуть в бій» [6, № 7].

Проти позиції М. Міхновського виступили лідери соціалістичних партій, вони хотіли нейтралізувати його вплив на з'їзді. В. Винниченко став переконувати делегатів з'їзду у тому, що «Україні немає за що воювати, бо вона нікого поневолювати не хоче. Їй тепер треба закінчити війну й улаштувати разом із російськими працюючими класами нове життя у спільній державі – Росії» [27, с. 32]. «Не нації–пани розпочали війну, а просто пани, – говорив В. Винниченко – не нації рішають в історії, але класи. Буржуї всіх країн із собою співпрацюють, щоб гнобити працюючі класи. Україні нема чого творити своєї армії, бо вона нікого поневолювати не хоче. Їй треба тепер закінчити й уладити разом з працюючими російськими класами нове життя у спільній державі Росії». В. Винниченко ганьбив українських історичних діячів, які в минулому стояли на чолі української держави, звинувачував їх у тому, що вони «експлуатували» український народ і «зраджували» його [9, с. 165].

5 липня 1917 р. в Києві відбувся виступ полуботківців. Заручившись підтримкою Полуботківського полку, самостійники вирішили з його допомогою силою примусити Центральну Раду змінити її автономістичний політичний курс і проголосити про повний розрив України з Росією. Безпосередньо підготовку до виступу очолили соратники М. Міхновського по Військовому клубу – Лук'янів, Павелко і Горемика [12, с. 75].

Ця подія залишилась майже непомітною в українських частинах на фронті. Виступ було ліквідовано і використано Тимчасовим урядом, як привід до репресій. Був взятий курс на обмеження українізації армії. Ініціатори його (на чолі з поручником М. Міхновським) були покарані й відійшли від активної боротьби за ідею державної незалежності [29, с. 12].

Про участь Міхновського у виступі полуботківців тодішня преса не писала. Старанно обходять це питання і деякі сучасні автори. Звернемося до свідчень учасників і очевидців подій, зокрема самого М. Міхновського. Євген Чикаленко у щоденниковому записі від 6 червня 1918 р. передає свою розмову з М. Міхновським, у якій той, згадуючи про виступ полуботківців, коли солдати, збентежені нерішучістю лідерів Української революції і «написавши на прапорі «Хай живе Міхновський», пішли до Ц. Ради зробити маніфестацію і розтерзати Винниченка і Петлюру».

Міхновський, «довідавшись про це, насилу умовив їх замість «Міхновський» написати на прапорі «Грушевський» і не займати Винниченка, бо вся вина тоді впаде на мене» [30, с. 52]. У цьому епізоді Міхновський пише про своє прагнення утримати повстанців від нерозсудливих, авантюристичних дій. Але більшість мемуаристів стверджують: роль Міхновського у виступі полуботківців цим не обмежувалась, і в організацію виступу він зробив значний внесок. Зокрема, М. Падалка називає групу членів Клубу ім. П. Полуботка й офіцерів новоствореного полку «дійними організаторами» виступу. Першими серед них стоїть прізвище М. Міхновського [30, с. 52]. Але в цьому сумнівається Б. Маргос, який, до речі, був свідком подій. У статті «Полуботківці» він пише: «...Я не вірю цьому з таких міркувань: він, як адвокат, завжди намагався кожен свою акцію базувати на правній основі, тоді як цей виступ з правного

боку не мав ніякої підстави. Я не бачив М. Міхновського у той день ні в делегації, ні в полковій раді, ні в Центральній Раді. А, якби він був ініціатором або організатором, він мусив би бодай підтримати цей виступ у Центральній Раді» [31, с. 111]. Але те, про що чомусь не було відомо Мартосу, добре знав В. Винниченко. У приватному листі від 7 липня 1917 р. до Є. Чикаленка, який того часу перебував у своєму маєтку на Полтавщині, В. Винниченко назвав акцію самостійників виступом юрби, що називає себе «полком ім. гет. Полуботка». Цей виступ він охрестив витвором «Міхновського і К, нашої чорної сотні, «міхновщини» [32, с. 105].

Після цього, як згадує в своїх «Споминах» П. Скоропадський, С. Петлюра, боячись впливу М. Міхновського, переконав тодішнього командуючого Київським військовим округом прибрати з Києва Міхновського у якусь армію, що й було зроблено [33, с. 127].

Сам Міхновський був впевнений, що його висилка з Києва була узгодженою акцією російського командування й українських есдеків Винниченка та Петлюри. У щоденниковому запису від 6 червня 1918 р. Є. Чикаленко відтворює свою розмову з Міхновським, в якій останній прямо сказав: «Вони обидва (мається на увазі В. Винниченко і С. Петлюра. – *Авт.*) звернулися до командуючого тоді Київським округом Оберучева, кажучи йому, що коли він не хоче заколоту в військових сферах, тобто не хоче українізації військових частин, то нехай вишле Міхновського з України, і Оберучев, знісшись з Керенським, перевів мене на Румунський фронт...» [30, с. 52].

М. Міхновський був висланий російським командуванням на Румунський фронт в місто Болград у Бессарабії, де був розташований штаб 6-ї армії. Після цього М. Міхновський відійшов від активної політичної діяльності.

Протягом весни і літа 1917 р. розбурхані революцією народні маси, особливо військовики, вимагали від Центральної Ради більш рішучих державотворчих дій. Особливо активізувалася в цей час самостійницька течія українського національного руху, головним ідеологом і провідником якої був М. Міхновський. Саме вона очолила широкомасштабну українізацію російського війська та створення перших національних полків ім. Б. Хмельницького, П. Полуботка

та інших. Самостійники на чолі з М. Міхновським активно виступали на Всеукраїнських військових з'їздах і вимагали проголошення самостійності України та створення власного регулярного війська. Гострі дискусії між самостійниками та автономістами змушували Центральну Раду поступово радикалізуватися у цьому аспекті.

1. *Дорошенко Дмитро*. Історія України. 1917–1923 рр. – Ужгород, 1932. – Т. I. – 437 с.
2. *Мірчук П.* Микола Міхновський – апостол української державності. – Філадельфія, 1960. – 136 с.
3. Історія українського війська. – Львів, 1936. – 289 с.
4. *Свтимович В.* Військо йде: Уривки зі спогадів про березень 1917 р. в Києві. – Львів, 1937. – 123 с.
5. Український національно-визвольний рух: Березень-листопад 1917 року: Документи і матеріали. – К., 2003. – 1024 с.
6. Вісти з Української Центральної Ради. – 1917.
7. Киевская мысль. – 1917.
8. Нова Рада. – 1917.
9. *Турченко Ф.Г.* Микола Міхновський: життя і слово. – К., 2006. – 318 с.
10. Нова Рада. – 1917.
11. *Кедровський В.* Початок українізації в російській армії і Перший Український Військовий З'їзд // Вісти комбатанта. – 1967. – № 1. – С. 24–29.
12. *Голубко В.* Армія Української Народної Республіки 1917–1918. Утворення та боротьба за державу. – Львів: Кальварія, 1997 – 288 с.
13. Робітничая газета. – 1917.
14. *Дорошенко Д.* Мої спомини про недавнє минуле (1914–1918). – Львів, 1923. – Ч. 2. – 96 с.
15. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали в двох томах. – Т. 1. – К., 1996. – 589 с.
16. Вістник Союза Визволення України. – 1917.
17. Южный край (Харьков). – 1917. – 28 марта.
18. *Грушевський М.* Спомини // Київ. – 1989. – № 9. – С. 108–149.
19. Російський державний військово-історичний архів.
20. *Монкевич Б.* Піонери українського війська. – Табор. – 1927. – № 4.
21. *Павло Ткачук.* Сухопутні війська України доби революції 1917–1921 рр. – Львів, 2009. – 311 с.
22. *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1923. Доба Центральної Ради. – Ужгород, 1932. – Т. 1. – 437 с.
23. *Христюк П.* Замітки і матеріали до історії української революції. 1917–1920 рр. – Відень, 1921. – Т. 1. – Кн. 1. – 152 с.

24. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879–1926). – К., 1992. – 260 с.
25. *Мороз В.* Україна в двадцятому столітті. – Тернопіль, 1992. – 127 с.
26. *Солдатенко В.* Українська революція. Історичний нарис. – К., 1999 – 976 с.
27. *Збаразьки С.* Крути. У 40-річчя Великого Чину 29 січня 1918 р. – 29 січня 1959 р. – Мюнхен, Нью-Йорк, 1959. – 104 с.
28. *Міхновський М.* Відношення до війни. Промова на І Українському військовому з'їзді. – К., 1917.
29. *Прихода В.* Симон Петлюра, Вождь Українського Війська // Табор. – 1936. – № 28–29. – С. 3–49.
30. *Чикаленко С.* Щоденник. – Т. II: 1918–1919. – К., 2004. – 463 с.
31. *Мартос Б.* Полуботківці // Визвольний здви́г України. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто. – 1989.
32. Український історичний журнал. – 1997. – № 6.
33. *Скоропадський П.* Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ: Філадельфія, 1995. – 361 с.

Надійшла до редколегії 10.10.2015 р.

Рецензент: *І.З. Підкова*, кандидат історичних наук, доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів.

Зинкевич Р.Д.

Н. МИХНОВСКИЙ И УКРАИНСКОЕ ВОЕННОЕ ДВИЖЕНИЕ

Статья посвящена участию Н. Михновского в украинском военном движении в 1917 г. и его роли в создании украинской национальной армии. Особое внимание обращено на его взгляды по дальнейшему военному строительству в Украине. Показано отношение лидеров Центральной Рады к его деятельности.

Ключевые слова: армия, украинизация, Центральная Рада, Украинский военный клуб им. П. Полуботка, Н. Михновский, самостийники.

Zinkevych R.

M. MIKHNOVSKY AND UKRAINIAN MILITARY MOVEMENT

The article is devoted to participation of M. Mikhnovsky in Ukrainian military movement in 1917 and his role in the creation of Ukrainian National Army. Particular attention is paid to his views of further military development in Ukraine. The attitude of leaders of the Central Rada to its activities is shown.

Key words: army, Ukrainianization, Central Rada, P. Polubotok Ukrainian military club, M. Mikhnovsky, independentists.